

Eko-Anarşizm

İnsan hep başkalarına karşı savundu kendini. Başka insanlara, doğaya karşı. Durmadan doğaya karşı güç kullandı. Sonuç: Güce, şiddete, korkuya ve bağımlılığa dayanan bir uygarlıktan başka bir şey değil. “Teknik ilerleme” dediğimiz şeyin bize getirdiği tek şey konfor oldu. Bir hayat standardı ve bir de gücü korumak için gereken şiddet araçları. Vahşiler gibiyiz! Mikroskobu, cop gibi kullanıyoruz. Hayır, yanlış! Vahşiler maneviyata daha çok değer veriyor. Önemli bilimsel bir buluş mu yaptık, onu hemen kötülüğe alet ederiz. Hayat standardına gelince, bir zamanlar bilge bir kişi, gerekli olmayan şey günahdır demişti. Ve eğer bu doğruysa, uygarlığımız baştan aşağı günah üzerine kurulmuş demektir.¹

Andrey Tarkovski

Coğrafi keşifler, Reform ve Rönesans hareketlerinden sonra dünyada hâkim olan paradigma; kozmos, evren, doğa, felsefe-bilim, siyaset, iktisat ve toplum anlayışı kökten değişmiş; bilim, sanayi, toplum ve siyaset düzeylerinde olan devrimlerle modern dünya kurulmuştur. İnsanın insanı, insanın doğayı sömürüsü ve ekolojik yıkıma doğru giden süreç hız kazanmıştır. Modern düşüncenin en güçlü sürükleyici ideolojisi kapitalizm, bu sürecin taşıyıcısı olmuştur.

Modernite ile salt akılcılığı önceleyen, determinist bir yapı arz eden rasyonalizm, pozitivizm gibi akımlar ön plana çıkmış, adeta doğadan kutsal ve manevi unsurlar silinmiştir. Bu durum kendisini teknolojik gelişmelerde, hukuksal anlayışta, siyasal eylemlerde, ekonomik faaliyetlerde göstermiş, büyük bir toplumsal dönüşüm gerçekleşmiştir.

Modernitenin ve onun sonuçlarının “tüm”den sorgulanmasını yapan en önemli fikir akımlarından biri “ekolojik” düşünce olmuştur. Ekolojik düşünce, genel literatürde daha çok “çevre” meseleleriyle özdeşleştirilse de modernite eleştirisini yalnızca çevreyle sınırlı bırakmaz. Bilhassa çevre sorunlarını da doğuran olayların arka planına bakılması gerektiğini vurgular. Ekolojik düşünce, kapitalizmi ve modern dünyayı oluşturan “bilimsel devrimleri” ve “sanayi devrimini” de kapsamlı bir sorgulamaya tabi tutar. Özellikle de Bacon, Descartes ve Newton çizgisinin sistematize ettiği “mekanistik düşünce”yi ve bilim anlayışını yargılar. Buradan yola çıkarak insanın insan üzerinde kurduğu tahakküm ile insanın doğa üzerinde kurduğu tahakkümün birbirinden bağımsız değerlendirilemeyeceğini öne sürer.

Ekoloji düşüncesinin diğer ideolojilerle eklemlenebilme yeteneği nedeniyle ortaya çıkan melez siyasal ekolojiler, klasik ideolojilerin, örneğin muhafazakârlık, liberalizm, sosyalizm, feminizm, Marksizm ve hatta Nazizm’in ekolojik sorunlara çözüm üretmeye çalıştığı birleşim kümesini ifade eder. Aslında modernitenin yıkıcı etkileriyle yüzleşen her ideoloji, ekolojik

¹ Andrei Tarkovski (Yön. ve Sen.), *Offret*, Oyuncular: Allan Edwall, Erland Josephson, Guaron Gisladottir, Susan Fleetwood vd., Argos Films, 1986.

görüŖün ya da sorunların yükseliŖiyle birlikte, ideolojilerini bu çerçevede revize etmeye giriŖmiŖlerdir. Bu nedenle, klasik ideolojilerin içerisinde belirli hizipler kendi ideolojilerine ekoloji dūŖüncesini eklememeye alıŖmıŖlardır.

Eko-anarŖizm, ekoloji dūŖüncesini anarŖizmle birleŖtiren bir dūŖünce akımıdır. AnarŖizm, merkezî otoritelere, hiyerarŖiye ve baskıcı yapılara karŖı çıkar. AnarŖistlerin büyük çoğunluğu, modern toplumun endüstrileŖmesini ve merkezî yapıları reddeder. Proudhon gibi dūŖünürler, merkezî otoritelere dayanmayan, karŖılıklı yardımlaŖma üzerine kurulu bir toplum önerir. Bu toplum modelinde, küçük üreticilerden oluŖan ve dayanıŖmaya dayalı topluluklar yer alır. Proudhon'a göre, insanlar devlet olmadan, karŖılıklı saygı ve yardımlaŖma ile uyum içinde yaŖayabilirler. Bu görüŖ, doğayla uyumlu bir yaŖam anlayıŖını savunan ekoloji dūŖüncesiyle de örtüŖür.

Eko-anarŖistler, doęanın ve toplumun kendi iç dengesine sahip olduęunu ve bu dengeyi bozan otorite, merkezizetilik gibi unsurlara karŖı çıkılması gerektięini savunur. Onlara göre, doęa kendi kendini dengeleyebilir; bu yüzden otoriter yönetimlere ve baskıcı yapılara ihtiyaç yoktur. Merkezizetilięin, liderlięin, otoriterlięin ve tahakkümün reddi, anarŖist dūŖüncenin temel prensiplerindedir ve bu prensipler ekoloji dūŖüncesiyle uyumlu bir yapı oluŖturur.

AnarŖist dūŖünce, tek bir bakıŖ açısına sahip değildir. Kimi anarŖistler, devlete karŖı Ŗiddeti savunurken kimileri pasif direniŖi benimser. Ancak genel olarak ekolojik dūŖünce içinde Ŗiddet karŖıtlıęı ön plandadır. Bu açıdan ekoloji, Tolstoy'un pasifist anarŖizmine daha yakın bir çizgi izler.

AnarŖistler, aynı zamanda din eleŖtirisi yapar ve özellikle Batı'daki kilise gibi dinî kurumlara karŖı çıkarlar. Ancak bu, onların tamamen materyalist oldukları anlamına gelmez. Aksine, bazı araŖtırmacılar, anarŖist dūŖüncenin erken aŖamalarının Doęu dinlerinde izlerinin olduğunu öne sürer. Ekolojistler de teist dinleri doğayla uyumu bozduğu gerekçesiyle eleŖtirir ve Doęu dinlerinde doğayla daha uyumlu bir anlayıŖ bulurlar.

AnarŖistler, modernitenin sadece ekonomik ve toplumsal etkilerini değil, aynı zamanda bilimi ve felsefeyi de eleŖtirirler. Peter Kropotkin, "Bilim ve AnarŖizm" adlı eserinde, antropomorfist bakıŖı dıŖılayan yeni bir bilim ve felsefe anlayıŖına ihtiyaç olduğunu savunur. Kropotkin, evrim sürecinde canlılar arasında sürekli bir mücadele olduğu görüŖüne karŖı çıkar. Ona göre, hem insanlar hem de hayvanlar arasında dayanıŖma ve iŖ birliği evrimin önemli bir parçasıdır.

Kropotkin, Darwin'in iddia ettiği gibi, doğada canlıların hayatta kalmak için sürekli bir mücadele içinde olduklarını kabul etmez. Bunun yerine, doğada gözlemediği dayanıŖma

örneklerine dikkat çeker ve bu görüşünü “Karşılıklı Yardımlaşma” adlı eserinde dile getirir. Ona göre, doğadaki canlılar arasında iş birliği ve yardımlaşma, evrimin en önemli unsurlarından biridir.

Anarko-primitivist düşünürler ise, ekolojik sorunların kaynağının uygarlığın kendisi olduğunu savunur. John Zerzan gibi düşünürler, sadece teknolojik uygarlığı değil, aynı zamanda kültürel uygarlığı da reddederler. Zerzan’a göre, insan ve doğa arasındaki ilk kopukluk dilin icadıyla başlamıştır. O, avcı-toplayıcı dönemlerde insanların doğayla duygusal bir iletişim halinde olduklarını ancak dilin icadıyla bu bağın koptuğunu savunur.

Bu mesele, Kadir Cangızbay’ın, doğayı çevremizden ziyade kendimizden yani bedenimizden başlatmalıyız yorumundan mülhem olarak bedeninin doğaya ait olduğunu ve fakat “dil”in doğaya ait olmadığı yapay, bilinçsel üretim olduğu şeklinde ifade ederek de ele alınabilir. O halde, bu anarşist ekolojik görüşe göre, dil doğaya ait olmadığına göre ona da olumsuz bir anlam atfetmek gerekir.

Bu görüşün benzeri Habermas’ta da görünmektedir. “İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim” eserinde bu konuyu irdeler. Ona göre Hegel, “Tin”in (Geist) oluşumunu üç temel olguya dayandırmaktadır: dil, iş aleti ve aile ilişkileri. Hegel, Habermas’a göre benliğin oluşumunu Tin’in oluşumuyla özdeşleştirmektedir. Habermas buradan yola çıkarak kitaptaki ilk makalesinde, insanlığın, doğanın insan üzerinde kurduğu tahakkümde sıyrılarak doğa üzerinde kendisinin kurduğu tahakkümü açıklamaktadır. Buna göre, insanlık erken çağlarda boyun eğdiği doğayı, “dil”i icat ederek boyun eğdirmeye başlamıştır. Dil, ses çıkarmadan farklı olarak ruhsal olanın (korkunun, heyecanın ve zevkin) ifadesi değil, düşünsel olanın ifadesidir. İnsanlık doğanın bir parçasıyken dili keşfederek, doğaya ad koyarak onu “şey”leştirmede ve nesneleştirmede ilk adımı atmıştır. Ardından çalışma aletlerini icat ederek doğayı tam manasıyla nesneleştirmiş ve kendi kullanımının önünü açmıştır. Ardından törel ilişkiler geliştirmiş bu tahakkümü hukuksal zemine oturtmuştur. Fakat insanlık çalışma ilişkilerini geliştirirken kendini de makine formatına almış ve bir nevi kendisini de nesneleştirmiştir: Makinede insan, bizzat bu biçimsel uğraşını yüceltir ve onu tamamen kendisi için çalıştırır. Ama onun doğaya karşı yaptığı bu hile kendisinden öcünü alır; eline geçen, doğayı ne kadar boyunduruk altına alırsa, o kadar daha az kendisi olmasıdır. Bu görüşün erken dönem izlerini Platon’da da bulmak mümkündür, Platon’a göre dil bir araçtır/alettir, doğayı nesneleştirmeye yarar. Platon’un etkisiyle olsa gerek Osmanlı Devleti’nde medreselerde dil, alet ilimleri başlığı altında ders olarak okutulmuştur. Anlaşıyor ki klasik dönem bilim/felsefe geleneği dilin bu işlevinin farkındaydı.

Murray Bookchin ise, eko-anarşist düşüncenin önemli isimlerinden biri olarak kabul edilir. Ancak bazı düşünürler, Bookchin'in eko-anarşist değil, eko-hümanist bir yaklaşım benimsediğini savunur. Bookchin, insanı ve akli daha yüksek bir yere yerleştirir ve bu yüzden bazı düşünürler tarafından anarşizmden uzaklaşmakla eleştirilir.

Eko-anarşist hareketlerin günümüzdeki temsilcileri arasında Yeryüzü Kurtuluş Cephesi gibi örgütler yer alır. Bu örgütler, ekolojik dengenin korunması için mücadele eder ve doğaya zarar vermemeye özen gösterirler. Ancak bazı ülkelerde bu tür örgütler terör listelerinde yer almaktadır.

Sonuç olarak, eko-anarşizm, ekoloji ve anarşizmi bir araya getiren bir düşünce olarak doğayla uyumlu, otoriter kurumlardan uzak bir toplum yapısını savunur. Bu düşünce, modernitenin getirdiği merkezîyetçilik ve endüstrileşmeye karşı çıkar ve doğanın dengesini korumayı hedefler.

Kadir Kaan Güler, "Eko-Anarşizm" <https://www.fikirtepedi.com/cevre/eko-anarsizm/> (Yayın Tarihi: 15 Ağustos 2024).